

Justyna Majewska

Akademia Ekonomiczna w Poznaniu
Katedra Turystyki

Kształtowanie przez samorząd gminny procesów rozwojowych w turystyce dla wspierania lokalnej przedsiębiorczości

Wstęp

Wobec nasilających się procesów globalnych i przy jednoczesnym rosnącym znaczeniu małych społeczności i idei rozwoju oddolnego, przewaga konkurencyjna miejsc recepcji turystycznej nie może już tylko w prosty sposób bazować na istniejących atrakcjach, ale bardziej na zarządzaniu tymi obszarami (Shepherd i in. 1998). Ze względu na rosnącą konkurencję między jednostkami terytorialnymi zwiększa się zainteresowanie samorządów wspieraniem lokalnego rozwoju gospodarczego, a nie tylko wykonywaniem usług, za które odpowiadają (Clark 2000, Hambleton 1998). Sprawy gospodarki znajdują się zatem w centrum strategii realizowanych przez liczne gminy. Wiele z nich szuka obecnie nowych potencjalnych dróg i „dźwigni” tego rozwoju, odkrywając aktywnie sektor turystyki, wypoczynku i rekreacji (Hautbois, Durand 2004), zgodnie z rosnącym znaczeniem czynnego wypoczynku i sportu i to nie tylko w aspekcie społecznym i kulturowym, ale także ekonomicznym. Stąd w kształtowaniu procesów rozwojowych w turystyce istotna jest rola gospodarzy społeczno-gospodarczych jednostek terytorialnych, w szczególności gmin, które są najbliższym miejscem powstawania produktu turystycznego

w regionie i dysponują największą spośród jednostek terytorialnych w Polsce gamą narzędzi oddziaływania na procesy rozwojowe na swoim obszarze.

W opracowaniu wskazano na rolę samorządu lokalnego we wprowadzaniu i rozwijaniu funkcji turystycznej i rekreacyjnej na swoim obszarze na tle trendów konkurencyjnych między regionami, trendów w turystyce i działalności jednostek samorządowych, podejścia władz lokalnych do sektora turystyki, rekreacji i możliwości kreowania popytu turystycznego na określonych typach obszarów.

Trendy w regionach, turystyce i działalności samorządu lokalnego

Współczesne, konkurujące ze sobą regiony (w tym istniejące i nowo powstające miejsca recepcji turystycznej) stają się jeszcze bardziej aktywne ze względu na wyzwania i możliwości wyłaniające się w wysoce zmiennym globalnym środowisku. Obszary te przekształcają się, zmieniają swoją ofertę i wizerunek, urok i powab zarówno dla biznesu, jak i odwiedzających (Page, Hall 2003). Konsumpcjonizm współczesnych społeczeństw wywołuje natomiast potrzebę zwrócenia uwagi nie tylko na turystów, ale i miejscową ludność, pragnącą czerpać z udogodnień rekreacyjnych i wypoczynkowych w miejscu zamieszkania – tak jak podczas urlopu.

Dlatego też coraz więcej obszarów niezaliczanych do tradycyjnych miejsc recepcji turystów, w szczególności miast przemysłowych i poprzemysłowych, angażuje się w rozwijanie gospodarki turystycznej. Miejsca wypoczynku, spędzania czasu wolnego, centra sportowe, rekreacyjne i zdrowotne, miejsca wydarzeń kulturowych itp. – jako elementy pakietu turystycznego – są w takich przypadkach materialnym dowodem inicjatyw dla lokalnego rozwoju gospodarczego poprzez turystykę i rekreację. Turystyka jest lub staje się częścią systemu miejskiego (Jansen-Verbecke 1998).

Jeden z ogólnych trendów w turystyce i rekreacji – ważny z punktu widzenia możliwości kreowania popytu turystycznego przez jednostki terytorialne – prowadzi od atrakcji „naturalnych” do „sztucznych” w swym charakterze, wytworzonych specjalnie dla celów turystycznych i w kierunku fuzji turystyki i rekreacji. Zauważalną tendencją jest stopniowe dołączanie sztucznie wytworzonych elementów oferty turystycznej do atrakcji „naturalnych” oraz stopniowe integrowanie początkowo sztucznie wytworzonych atrakcji z ich naturalnym otoczeniem (Butler, Pearce 1995).

Obserwując strategie rozwoju gmin i miast polskich można zauważyć, że turystyka i rekreacja zaczyna odgrywać coraz większą rolę i to nie tylko na obszarach o wybitnych walorach przyrodniczych i kulturowych, ale również w ośrodkach wzrostu gospodarczego, gdzie bardziej jeszcze ujawniają się potrzeby związane z wolnym czasem (rozrywką, czynną rekreacją, uczestniczeniem w ważnych wydarzeniach kulturalnych i sportowych, przebywaniem w restauracjach, odwiedzaniem

sklepów itp.) i w związku z tym rozwijaniem funkcji rekreacyjnej i wypoczynkowej w miejscu lub w pobliżu miejsca zatrudnienia widoczne jest szczególnie zjawisko miejskiej polityki turystycznej (rola, jaką turystyka odgrywa lub może odgrywać w funkcjonowaniu miasta, z uwzględnieniem różnych przejawów aktywności turystycznej) (Kowalczyk 2005).

Istnieją teorie, zgodnie z którymi turystyka i szeroko rozumiana rekreacja uznawane są za motor wzrostu, np. koncepcja T. N. Clarka – miasto jako maszyna rozrywki (Clark 2003). W tej koncepcji podkreśla się znaczenie konsumpcji, a nie czynników lokalizacji tradycyjnie łączonych z warunkami produkcji. Jakość życia i konsumpcja w mieście zależą od specyficznych czynników lokalnych: obecności kawiarni, ciekawych restauracji, galerii, ogólnej estetyki miasta, unikatowych atrakcji. W ten sposób przyciąganie gości-turystów staje się jednym z częstych wyznaczników polityki rozwoju miast; stąd typowe nowoczesne projekty rozwojowe wspomagane lub wręcz finansowane przez władze samorządowe – np. budowa stadionów, centrów kongresowych, muzeów, zakładanie parków itp. (Swianiewicz 2005).

Wiele gmin i miast ma świadomość wagi zjawiska turystyki i rekreacji, która może być częścią szerszych strategii marketingu miejsca i zmiany wizerunku obszaru, co wiąże się z koniecznością przeorientowania polityki lokalnej dla stworzenia nowego *image*. Rozwijana bowiem w mieście funkcja turystyczna może być postrzegana w następujących aspektach (Kowalczyk 2003): społecznym (poprawa jakości życia mieszkańców), ekonomicznym (aktywizacja gospodarki lokalnej), kulturowym (rewaloryzacja dziedzictwa historycznego), przestrzennym (rewaloryzacja przestrzeni miejskiej), psychologicznym (wzbogacenie lub zmiana wizerunku miasta). W podejściu ekonomicznym turystyka i rekreacja może służyć regeneracji gospodarczej lub dywersyfikacji struktury ekonomicznej (dzięki stymulowaniu przez władze samorządowe przedsiębiorczości w działalności turystycznej i okołoturystycznej) lub może być pomocna w tworzeniu atrakcyjnego środowiska przedsiębiorczości dla różnych branż i przemysłów, gdyż możliwości wypoczynku i rekreacji są obecnie postrzegane jako jeden z nowych czynników lokalizacji działalności gospodarczej.

Stąd różne mogą być cele i podejścia planistyczne związane z wprowadzaniem lub rozwijaniem funkcji turystycznej na danych obszarach formułowane przez władze samorządowe.

Funkcje turystyczne stanowią jedną z alternatyw dla wzmocnienia bazy ekonomicznej współczesnego miasta czy gminy. Funkcje te nie mają wyłącznie charakteru egzogenicznego (funkcja turystyczno-hotelarska), ale w społeczeństwie konsumpcyjnym rośnie ich wymiar endogeniczny (funkcja rekreacyjno-rozrywkowa) w związku z potrzebą obsługi mieszkańców tych miast, poszukujących blisko miejsca zamieszkania możliwości spędzania czasu wolnego. Wymaga to zmian w kształtowaniu polityki miejskiej w zakresie turystyki i wypoczynku, polityki uwzględniającej potrzeby nie tylko przyjeżdżających, ale także stałych mieszkańców (Kowalczyk 2005).

Możliwości kreowania popytu turystycznego przez samorząd lokalny

Władze lokalne odpowiedzialne za całe miasta i wsie, a także miejsca atrakcyjne turystycznie i rekreacyjnie stają się obecnie coraz bardziej zaangażowane w rozwijanie i zarządzanie wieloma aspektami turystyki. Niekiedy sektor publiczny zaangażowany jest bezpośrednio w produkcję dóbr i usług turystycznych i współpracuje z sektorem prywatnym wytwarzającym komponenty produktu turystycznego. Znaczenie rozwoju szeroko rozumianej branży rozrywkowej (turystyka, restauracje, hotele, kina, muzea, parki rozrywki itp.) i jakości życia mieszkańców jest godnym uwagi czynnikiem rozwoju lokalnego i powinien być brany pod uwagę przy kreowaniu polityki gminnej. Udział turystyki i rekreacji w podnoszeniu jakości życia mieszkańców jest szeroko uznany. Nowoczesne samorządy mają zatem mocne motywy oddziaływania na turystykę (Jeffries 2001).

Na zachowania samorządów wpływ mają zmiany w czynnikach lokalizacji. Wśród nowych czynników, do których przywiązuje się coraz większą wagę, pojawia się jakość środowiska i jakość życia w miejscu inwestowania (w tym możliwości wypoczynku i rekreacji). Za tym idzie zmiana instrumentów oddziaływania przez samorządy na gospodarkę – od bezpośrednich do pośrednich (koncentracja polityki władz terytorialnych na podaży dóbr publicznych, jak np. środowisko kulturowe sprzyjające jakości życia w mieście, warunki środowiska przyrodniczego) (Swianiewicz 2005).

Aby wykreować popyt turystyczny w miejscu tradycyjnie postrzeganym jako nieodpowiednie dla rozwoju turystyki konieczne jest zastosowanie różnych instrumentów oddziaływania samorządu lokalnego. Przy czym w początkowej fazie kreowania miejsca recepcji turystycznej istotne są zwłaszcza narzędzia planistyczne, jak i instrumenty twarde, finansowe, związane z potrzebą wzniesienia „sztucznych” atrakcji, które mogłyby się stać swoistym „rozrusznikiem” rozwoju turystyki i rekreacji w regionie i częścią szerszej strategii przeobrażeń na danym obszarze.

W kreowaniu popytu turystycznego możemy mówić o dwóch głównych podejściach samorządu lokalnego: odgórnej implementacji czynnika inicjującego rozwój turystyki na danym terenie oraz pozytywnej reakcji, wsparciu oddolnej inicjatywy w zakresie turystyki i rekreacji. Pierwszy aspekt można prześledzić na przykładzie gminy Polkowice, leżącej w zagłębiu miedziowym i zdominowanej przez przemysł górniczy – jest to przypadek przekształcenia górniczej sypialni w dynamicznie rozwijającą się jednostkę terytorialną i powstawania regionalnego centrum turystyczno-rekreacyjnego na obszarze monokultury przemysłowej. To jednocześnie przykład wprowadzania i równoległego rozwijania funkcji turystycznej i rekreacyjnej na terenie, gdzie przemysł odgrywa wiodącą rolę – na obszarze lokalnego bieguna wzrostu (Dębski 2002). Podkreśla się tu więc wagę wizerunku w formowaniu miejsca recepcji turystycznej na obszarze tradycyjnie nieuznawanym za odpowiedni dla rozwoju turystyki.

Antycypacyjna polityka władz lokalnych ukierunkowana jest na dywersyfikację lokalnej gospodarki i przyciąganie nowych projektów rozwojowych na obszar gminy Polkowice, a jednocześnie czerpanie korzyści z wciąż dominującego i dobrze prosperującego przemysłu miedziowego. Strategia dywersyfikacji struktury gospodarczej gminy Polkowice bazuje na trzech głównych filarach: współpracy z koncernem dominującego przemysłu – KGHM Polska Miedź S.A., tworzeniu warunków do inwestowania w różnych branżach (m.in. założenie Regionalnego Parku Przemysłowo-Technologicznego – projektu ukierunkowanego na zainicjowanie alternatywnych form działalności gospodarczej, w szczególności w branży motoryzacyjnej) oraz stworzeniu z Polkowic miasta atrakcyjnego turystycznie. Z tego wynika, że procesy rekonwersji odbywają się przy wciąż aktywnej działalności sektora górniczego, co oznacza w praktyce, że finansowanie procesów restrukturyzacyjnych regionu odbywa się dzięki wsparciu podmiotu, który stał się przyczyną konwersji lokalnego systemu gospodarczego (Fiszer, Mazur 2005).

Przemysłane i konsekwentne planowanie rozwoju i wdrażanie jego założeń prowadzi do postępującego przekształcania obszaru gminy w miejsce recepcji turystycznej (w skali regionalnej). Przy czym zmiana polityki władz lokalnych i skoncentrowanie na znaczących inwestycjach poprawiających estetykę i możliwości wypoczynkowe na terenie miasta i gminy wiąże się z koniecznością stosowania większego fiskalizmu w polityce władz samorządowych dążących do zmiany wizerunku jednostki terytorialnej. I tak gmina gości odwiedzających-turystów w rezultacie podjęcia lokalnych inicjatyw w zakresie poprawy estetyki otoczenia i rozwoju atrakcji turystycznych, stworzenia możliwości wypoczynku i spędzania czasu wolnego, takich jak: całkowita odbudowa starówki, przyjęcie planu rewitalizacji miasta, wzniesienie kompleksu basenów zewnętrznych, budowa „Centrum Piknikowego”, gdzie odbywają się imprezy kulturalne, stworzenie małej architektury na terenie całego miasta, budowa obiektów sportowo-rekreacyjnych, placów zabaw itd., przede wszystkim zaś utworzenie ze środków gminnych kompleksu rekreacyjno-rehabilitacyjnego „Aquapark”, który stał się wizytówką miasta i stanowi rdzeń rozwijanego produktu turystycznego obszaru. Pozwala on na rozwój innych form turystyki wspomagających rozwój lokalny (np. turystyka konna, rowerowa, krajoznawcza, wykorzystująca walory przyrodnicze występujące na sąsiadujących terenach).

Kompleks ten (na który składają się wodne atrakcje, centrum rehabilitacyjne oraz trzygwiazdkowy hotel) będzie systematycznie rozbudowywany. Ekspansja „Aquaparku” zapisana została w strategii rozwoju gminy Polkowice jako jeden z kierunków rozwoju, co ma doprowadzić do powstania w Polkowicach regionalnego centrum sportu, rekreacji i rehabilitacji promującego zdrowy tryb życia. Obecnie trwa realizacja projektu, którego przedmiotem jest rozbudowa istniejącego kompleksu o krytą pływalnię sportową wraz z towarzyszącą infrastrukturą rekreacyjną. Kompleks ten w centrum zagłębia miedziowego będzie stanowił spoiwo wszelkich działań związanych z turystyką i zapewnieniem alternatywnych względem przemysłu miedziowego kierunków rozwoju gospodarczego (www.aquapark.com.pl 2006).

Innym podejściem do kreowania popytu turystycznego może być wsparcie, pozytywna reakcja samorządu lokalnego na oddolną inicjatywę organizacji pozarządowych w zakresie współpracy dla lepszej ochrony szczególnie cennych obszarów przyrodniczych Wielkopolskiego Parku Narodowego. Z inicjatywy dwóch organizacji pozarządowych: Stowarzyszenie „Partnerzy dla Samorządu” i Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, 8 gmin skupionych wokół WPN (Brodnica, Dopiewo, Komorniki, Kórnik, Luboń, Mosina, Puszczykowo) podjęło dyskusję na temat lepszego wykorzystania zasobów rekreacyjnych Parku i okolic, w efekcie której powstała Strategia Zrównoważonego Rozwoju Turystyki i Rekreacji Mikroregionu WPN (dokument został opublikowany dzięki pomocy finansowej Unii Europejskiej i Budżetu Państwa). Jednym z głównych celów opracowania strategii było zaproponowanie wspólnych obszarów działania i wytyczenie kierunków współpracy w realizacji programów rekreacyjno-turystycznych, przy akceptacji istniejących ograniczeń środowiskowych. Główną motywacją do współdziałania przy opracowywaniu dokumentu była perspektywa finansowania przedsięwzięć rekreacyjno-turystycznych z funduszy Unii Europejskiej (Ornoch-Tabędzka 2006).

Poprzez zaproponowanie odpowiednich form turystyki i rekreacji oraz możliwości spędzania wolnego czasu poza samym Parkiem możliwe będzie przeorientowanie popytu turystycznego i „wyciągnięcie” turystów z Parku dla lepszej jego ochrony – dzięki odpowiednio przygotowanej bazie materialnej turystyki i rekreacji w gminach wokół Parku. Wyróżniona w ramach opracowania oferta turystyki i wypoczynku w obiektach sportowo-rekreacyjnych i wskazana potrzeba dalszych działań w ramach rozwijania bazy rekreacyjno-sportowej jest jedną z propozycji przekierowania ruchu turystycznego z obszarów najcenniejszych przyrodniczo do okolicznych miejscowości, a jednocześnie promocją aktywnego, zdrowego stylu życia. Jest to także szansa na rozwój uzupełniającej zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne przedsiębiorczości lokalnej.

Zakończenie

W początkowym etapie wprowadzania turystyki na obszarze niebędącym tradycyjnym miejscem recepcji turystycznej, w szczególności na obszarze monokultury przemysłowej, istotna wydaje się być interwencja władz lokalnych. Szereg inwestycji publicznych w zainicjowanie rozwoju turystyki i rekreacji na terenie gminy może być punktem wyjścia dla osiągnięcia szerszych celów rozwojowych, jak dywersyfikacja bazy ekonomicznej lokalnej gospodarki, zmiana wizerunku obszaru, przyciągnięcie nowych, aktywnych mieszkańców i inwestorów zainteresowanych rozwijaniem działalności w miejscu przyjaznym i atrakcyjnym pod względem jakości życia (w tym dysponującym nowoczesną bazą wypoczynku i rekreacji).

Zapewnienie przez sektor publiczny urządzeń infrastruktury turystycznej na obszarze nieturystycznym jest niezbędne zanim sektor prywatny będzie mógł ode-

grać aktywną rolę w turystyce i rekreacji – potrzebne jest bowiem zmniejszenie ryzyka rozpoczynania działalności w sektorze niewystępującym dotąd na danym terenie. Uruchomienie tego typu procesów wiąże się pośrednio z oddziaływaniem na warunki podejmowania przedsięwzięć gospodarczych przez miejscową ludność. Kreowanie atrakcji w postaci obiektów sportowych, rekreacyjnych, rozrywkowych itp., przyciągających mieszkańców i turystów daje możliwość rozbudowywania i uzupełniania bazy materialnej rozwoju przemysłu czasu wolnego.

Coraz częściej widoczne jest wznoszenie obiektów i urządzeń rekreacyjnych, sportowych, rozrywkowych z jednej strony w pobliżu miejsc już atrakcyjnych turystycznie (szczególnie przyrodniczo) – dla przekształcenia popytu turystycznego lub w reakcji na zmianę tego popytu oraz z drugiej strony w miejscach niepełniących dotąd funkcji turystyczno-rekreacyjnych – dla ich zaktywizowania.

Na obszarach o rozwiniętej funkcji turystycznej (tzw. obszary dojrzałości rozwoju turystyki) interwencje samorządu lokalnego nie są tak potrzebne jak na wstępnym etapie rozwoju turystyki i wprowadzania funkcji turystycznej i rekreacyjnej na danym terenie. W takich przypadkach stymulowanie przedsiębiorczości w turystyce odbywa się właśnie poprzez przejmowanie przez samorząd inicjatywy w planowaniu rozwoju i inwestowaniu w „sztuczne” atrakcje, które mogą stać się punktem startowym dalszego kształtowania i rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej obszaru.

Literatura

- Butler R., Pearce D., 1995, *Change in tourism*, Routledge, London and New York.
- Clark T.N., 2000, *Old and new paradigms for urban research*, *Urban Affairs Review*.
- Clark T.N., 2003, *The City as an entertainment machine*, Elsevier.
- Dębski J., 2002, *Lokalne bieguny wzrostu w Polsce na przełomie XX i XXI wieku*, Tom II, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Białystok.
- Fiszer A., Mazur A., 2005, *Polkowice a wybrane aspekty rekonwersji przemysłowej z uwzględnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego Polski na lata 2007-2013 (2025)*, [w:] J. Dereń-Maciejewska (red.), *Regionalna strategia rozwoju – wspólne dzieło społeczności Dolnego Śląska*, Dolnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Techniki, Prace Naukowe, 1, Polkowice.
- Hambleton R., 1998, *Competition and contracting in UK local government*, [w:] N. Oatley (red.), *Cities, economic competition and urban policy*, London, Paul Chapman.
- Jansen-Verbeke M., 1998, *Tourismification of historical cities*, *Annals of Tourism Research*, 25, 3.
- Jeffries D.J., 2001, *Governments and tourism*, Butterworth Heinemann, Oxford.
- Kowalczyk A., 2003, *Rozwój funkcji turystycznej jako cel polityki miejskiej*, [w:] G. Gołębowski (red.), *Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.

- Kowalczyk A., 2005, *Nowe formy turystyki miejskiej*, [w:] A. Lisowski (red.), *Zmiany przestrzenne i funkcjonalne obszarów miejskich*, Prace i Studia Geograficzne, 35, WGiSR, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Ornoch-Tabędzka M. (red.), 2006, *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Turystyki i Rekreacji Mikroregionu Wielkopolskiego Parku Narodowego*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Page S.J., Hall C.M., 2003, *Managing urban tourism*, Pearson Education, Harlow.
- Shepherd R.(red.), Cooper C., Fletcher J., Gilbert D., Wanhill S., 1998, *Tourism: Principles and practice*, 2nd ed., Longman, Harlow.
- Swianiewicz P., 2005, *Nowe interpretacje teoretyczne polityki miejskiej*, Studia Regionalne i Lokalne 4 (22), Wyd. Nauk. SCHOLAR, Warszawa.
- www.aquapark.com.pl, 2006.